

**‘n Bybels-Teologiese ondersoek na die ontwikkeling van
die sabbat**

Augustus 2009

**‘n Bybels Teologiese ondersoek na die ontwikkeling van
die sabbat**

deur

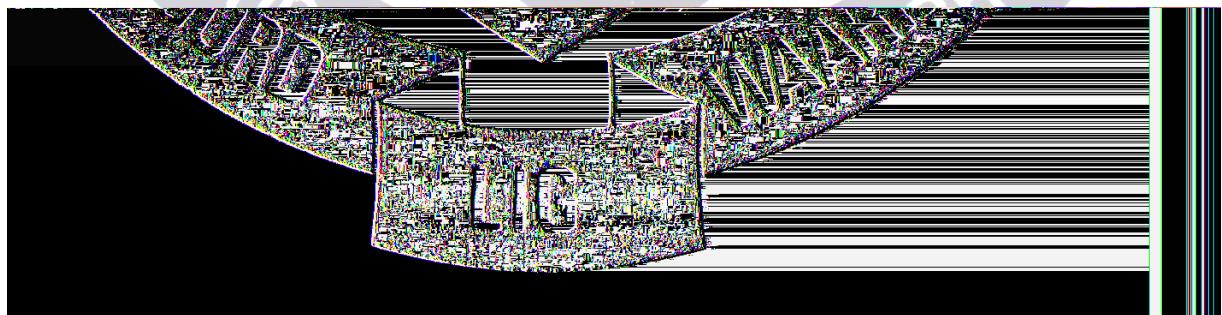

En hiermee stem die woorde van die profete ooreen, soos geskrywe is:

Daarna sal Ek terugkom en die vervalle hut van Dawid weer oprig, en wat daarvan verwoes is, sal Ek weer oprig en dit herstel, sodat die oorblyfsel van die mense die Here kan soek, en al die nasies oor wie my Naam uitgeroep is, spreek die Here wat al hierdie dinge doen.

Aan God is al sy werke van ewigheid af bekend.

Handelinge 15: 15-18

Voorwoord

Die Here lei 'n mens dikwels op vreemde paaie waarop jy menigmaal wonder: "Waarom?".

Met WJ se dood is my bestaan geruk en het die woorde van Prediker 1: 2-5 baie maal by my opgekom: "*Alles tevergeefs, sê die Prediker, alles tevergeefs, dit is alles tevergeefs! Watter voordeel het die mens van al sy moeite waarmee hy hom vermoei onder die son? Die een geslag gaan, en die ander geslag kom, en die aarde bly vir ewig staan. En die son gaan op, en die son gaan onder, en hy hyg na die plek waar hy opgaan*". En tog kyk ek vandag na ses jaar terug en kan ek getuig van die groot genade van die HERE, my God!

Net 'n woord van dank aan die volgende persone:

1. My vrou en kinders, dankie vir al julle tyd wat ek kon gebruik het.
2. My pa en ma, dankie vir julle vertroue en geloof.
3. My skoonouers, dankie vir al julle ondersteuning (en dat julle julle verbasing so goed weggesteek het!)
4. Ons vriende, dankie vir al julle gebede.
5. En dan Prof Gerrit Smit, dankie vir al jou geduld en leiding met die skripsie.

Nou kan julle almal maar rus!

Augustus 2009

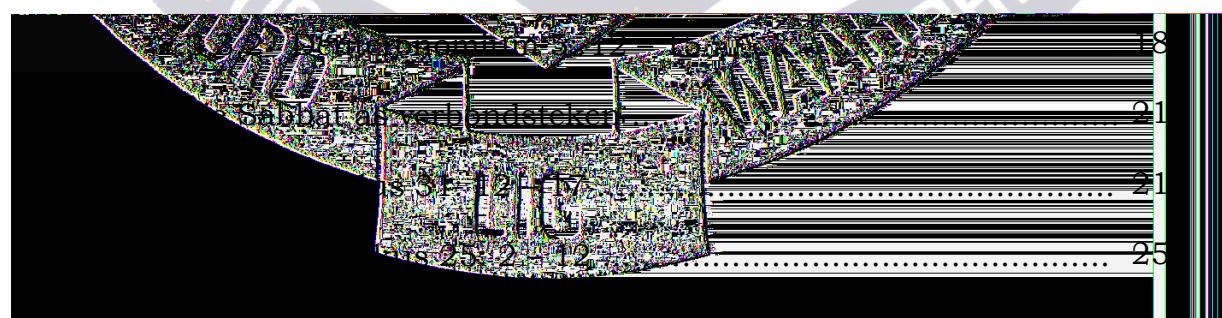
Inhoudsopgawe

Hoofstuk 1

1. Inleiding	1
1.1 Probleemstelling	1
1.2 Metodiek	4
1.3 Doelstelling	5

Hoofstuk 2

2. Die ontwikkeling van die Sabbat in die Ou Testament	6
2.1 Inleiding	6
2.2 Heilig en skoon in verbondsverband	6
2.3 Ontwikkeling in die Pentateug	8
2.3.1 Die sewende dag	8
2.3.1.1 Genesis 2: 1 – 3	8
2.3.2 Die Sabbat	11
2.3.2.1 Exodus 16: 23 – 30	11
2.3.3 Die vierde gebod	13
2.3.3.1 Exodus 20: 8 – 11	13

2.3.5 Feesdae	27
2.3.5.1 Sabbatjaar	27
2.3.5.2 Jubeljaar	29
2.4 Tydens die monargale tydperk	31
2.5 Die tydperk van die ballingskap	41
2.6 Die tydperk na die ballingskap	43
2.7 Gevolgtrekking	49

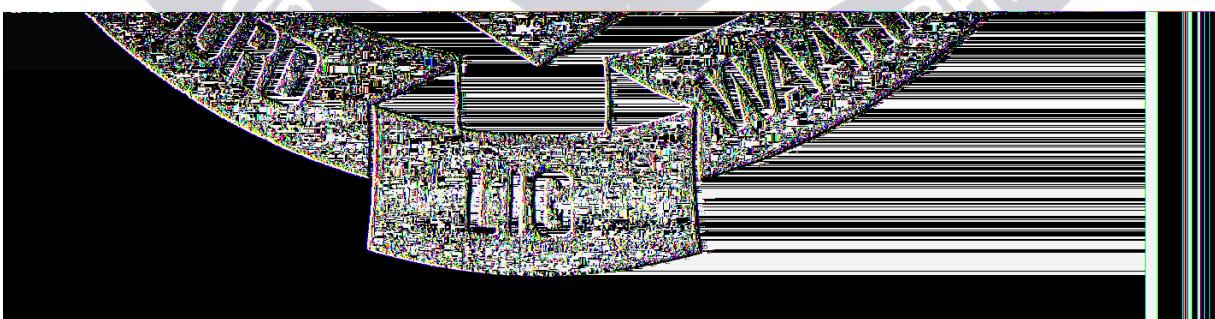
Hoofstuk 3

3. Die ontwikkeling van die Sabbath in die Nuwe Testament	52
3.1 Inleiding	52
3.2 Christus en die sabbat	52
3.3 Paulus en die sabbat	57
3.3.1 Die brief aan die Romeine	58
3.3.2 Die brief aan die Galasiërs	59
3.3.3 Die brief aan die Kolossense	61
3.4 Hebreërs en die sabbat	62
3.5 Saterdag en Sondag	64

4.2 Die Sabbath	71
-----------------------	----

4.3 Gevolgtrekking	74
Hoofstuk 5	
5. Gevolgtrekking.....	75
5.1 Ou Testament.....	75
5.2 Nuwe Testament.....	77
5.3 Calvyn.....	77
Opsomming	80
Summary	81
Bylaag 1	82
Bylaag 2	98
Bibliografie	114

Hoofstuk 1

1. Inleiding

1.1 Probleemstelling

Hierdie is 'n Bybels-Theologiese beskrywing van die sabbat.

Op die huidige stadium is dit duidelik dat die Ou-Testamentiese Teologie homself in 'n krisis bevind – 'n identiteitskrisis (Hasel [1972]1982:9). Hasel ([1972]1982:9) bewys dit deur na Wright te verwys wat dit erken dat sy standpunt oor die teologie van die Ou Testament nou meer by Eichrodt aansluit as by Von Rad. Vroeër in sy loopbaan het Wright nou by Von Rad aangesluit in verband met wat Ou Testament Teologie behels.

Word daar ook na die verskillende publikasies gekyk wat die lig sien in verband met die teologie van die Ou Testament en die verskillende standpunte wat gehuldig word, kan daar met Hasel saamgestem word.

Vanaf die reformatie is die siening *sui ipsius interprets* gehuldig. Die gevolg was egter dat die Bybelse Teologie dikwels gebruik is om die dogma van die kerk te bevestig en te ondersteun en as onderdeel van die Dogmatiek beskou is (Hasel [1972]1982:16). Eers in 1745 is “*Biblical theology*” van die dogmatiese teologie geskei en het dit begin om 'n plek langs die ander theologiese wetenskappe te kry. Packer beskryf in sy voorwoord met Clowney (1988:8) Bybelse Teologie soos volg:

Om die Bybel as 'n eenheid te beskou, is 'n voortdurende stryd en met publikasies van Vos, Clowney, Van Gemeren, Goldsworthy, Kaiser, Lee, ens. het Bybelse Teologie nou eers sy regmatige plek begin inneem.

Daar is egter ook 'n ander stryd wat woed.

In die gereformeerde benadering tot die Skrif, soos seker in enige ander benadering ook maar, is daar 'n wesenlike gevaaer : tradisionalisme.

Met tradisie is daar op sigself nie fout nie, maar sodra dit die norm word waarop sekere aksies gegrond word, sodra dit die beginsel self word, is daar gevaaarligte wat moet aangaan.

Ook met die agtergrond van die Afrikaanse Protestantse Kerkverband in gedagte, moet gewaak word daarteen dat dinge gedoen word, nie omdat dit Bybels korrek is nie, maar omdat dit tradisioneel nog altyd so gedoen is. Dit kan gebeur dat die tradisie Bybels korrek is, maar dit is nie 'n vanselfsprekendheid nie. Geen wonder nie dat van Wyk Louw (2008:internet) in sy inleiding tot JPJ van Rensburg se vertaling van "Die vroue van Troje", sê dat elke tradisie heelwat opdrifseels met hom meevoer.

Die Sabbatheilige is seker een van die meer kontroversiële onderwerpe, dog ook een van die moeilikste onderwerpe om uit te klaar. Dit is egter ook baie opvallend dat hierdie, die vierde gebod, in sommige kringe in tradisionalisme verval.

1. Dit is hoe die kerk, as instituut, dit nog altyd gedoen het. Dus vanuit die kerklike kant.

2. Omdat my pa my so geleer het en sy pa het hom weer so geleer en dit is hoe hulle dit gedoen het. Hier kom dit vanuit die tradisie binne volksverband.

Met hierdie argument is daar ook nie fout nie, mits dit op die Bybel geskoei is. Dalk kan dit gebeur dat na sou gou as die derde of die vierde geslag die Bybel nie meer die grondslag is nie, omdat die tradisionele oorlewering alleen geld. Hieraan word so vasgehou asof dit die alfa en omega is.

Die vraag wat eerder gevra moet word is : “**Hoe** moet die Sabbat gedenk word, **sodat** dit geheilig word?”

Onder hierdie vraag is daar egter net soveel uiteenlopende menings, dat dit ‘n onmoontlikheid is om onderskeid te maak sonder ‘n deeglike studie oor die onderwerp. Selfs onder teoloë is daar nie eenstemmigheid oor hoe die Sabbat deurgebring moet word, en of die sabbat in die Ou Testament dieselfde theologiese inhoud moet hê in die Christelike Sondagviering nie.

‘n Studie van dié aard sal ook onvolledig wees as daar nie gekyk word na die verband tussen die Ou-Testamentiese Sabbat en die Nuwe-Testamentiese Sondag nie en daarom sal gekyk moet word na die interpretasie van die Ou-Testamentiese sabbatswette in die Nuwe Testament, en of dit dalk ook lei tot ‘n tipiese wettiese uitkyk na die Sabbatheiliging?

‘n Studie van dié aard is egter ook noodsaaklik in die lig van die siening van die Rusdag in die moderne samelewing en die feit dat dit al deur sommige in baie

opsigtelike kringe as die vaders van die werk vir die Sabbat in die Nuwe Testament beskou word. Daar is geen enkele verwysing na die sabbat in die Nuwe Testament nie, en die lepers daarvan in die Nuwe Testament nie, maar die Russdag is in die Nuwe Testament handiger is.

Dit moet op hierdie stadium duidelik word dat enige persoon wat die werk ter hand neem, moet weet dat mens nie so ‘n studie kan aanpak as die gesag van

die Skrif in twyfel getrek word nie. ‘n Mens moet egter grondliggende lyne trek om die vraag te kan beantwoord waarom, en hoe ‘n Sabbat gedenk moet word, sodat dit reg geheilig kan word volgens die vierde gebod, en nie net bloot op die spoor van tradisie beweeg bloot ter wille van die gewete nie.

1.2 Metodiek

Die navorsingsmetode wat gevvolg gaan word, gaan op so ‘n wyse gedoen word dat navorsing oor die onderwerp in die toekoms uitgebrei kan word.

“The Bible has a story line. It traces an unfolding drama.” (Clowney 1988:8). Om hierdie drama wat homself om die sabbat ontvou te volg, sal die metodiek beskrywend van aard wees. So sal daar na die instelling van die Sabbat gekyk word en hoe dit dan vandaar in die verskillende tydperke in die Bybelse geskiedenis toegepas is en waar die klem gelê word.

Omdat daar egter ‘n hegte eenheid bestaan tussen die Ou Testament en die Nuwe Testament, sal daar noodwendig na die Sabbat in die Nuwe Testament gekyk moet word om vas te stel of, en indien wel, in hoe ‘n mate die oorskakeling van die laaste dag van die week na die eerste dag plaasgevind het.

Om dit prakties uitvoerbaar te maak en binne die perke wat aan die studie gestel is, te bly, sal daar slegs op enkele kerngedeeltes gekonsentreer word en is dit heel sinvol om die Ou Testament in die volgende drie dele te verdeel waarbinne die ondersoek gedoen gaan word nl.

In die Nuwe-Testamentiese deel sal gekyk word na hoe Christus die Sabbat hanteer het, en wat Hy hieroor geleer het.

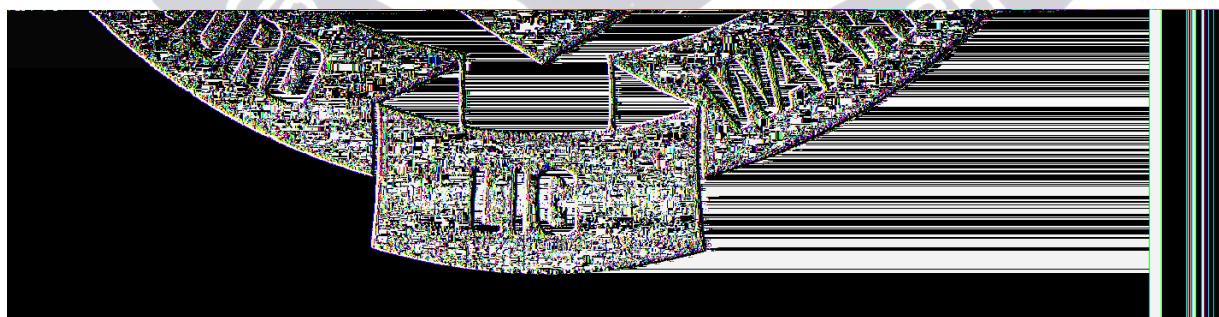
‘n Verdere uitbreiding rondom die verstaan van die Sabbat in die Pauliniese geskrifte sal dan aan die beurt kom, om vas te stel hoe Paulus die heiligeheid van die Sabbat verstaan het.

Om die Gereformeerde verstaan van die sabbatheiligeing te verstaan, sal ook in kort na sommige van Calvyn se werke gekyk word.

1.3 Doelstelling

Saamgevat kan dan gesê word dat die doel van hierdie studie daarop gemik is om die ontwikkeling van die Sabbat te ondersoek deur die Ou Testament tot in die Nuwe Testament by Christus self en die eerste gemeentes, veral in die tyd van Paulus.

Vir ‘n Gereformeerde verstaan van die sabbatheiligeing, sal oorsigtelik na van Calvyn se werke gekyk word.

Opsomming

Hierdie is 'n Bybels Teologiese ondersoek na die ontwikkeling van die sabbat deur die verloop van die Ou Testament met al sy epogge tot by Paulus.

Dit is duidelik uit die studie dat die sabbat sy begronding in die skepping het. Dit is ook duidelik dat die sabbat in die woestyn deur die Here aan sy volk bekend gemaak is, nog voordat Hy die wet aan hulle gegee het. Deur die hele geskiedenis van Israel, as verbondsvolk van God, is getrouheid aan die sabbat vereis – veral as teken van gehoorsaamheid, maar ook as teken van “andersheid”, geheilig vir dié God van hemel en aarde. Die instelling van die sabbatjaar en jubeljaar getuig hiervan. Dis dan ook dié rede vir die ballingskap waarin hulle weggevoer is: die ongehoorsaamheid aan die opdrag van die Here.

In reaksie hierop het die pendulum oorgeswai na die ander kant en is die wet – veral die sabbatswet – deur die Jode verabsouteer tot heilsweg. Dit het van Christus gevverg om hulle op hulle dwaasheid te kom wys. Hy is die Here van alles wat bo in die hemel is, of van wat op aarde is, of van wat in die waters onder die aarde is, ook van die sabbat. Maar dit is nie al nie, Hy is ook dié rus waarna die sabbat van die begin af wys.

Daarom kan tot die gevolgtrekking gekom word dat die Saterdagsabbat in Christus vervul is en nie meer net so kon deurgaan na die Nuwe Testament en verdere ontwikkeling van die sabbat. Hier volg sommige van die belangvole van die ontwikkeling:

1. **Die Sabbat as Dag sonder blye**: wat Calvyn dit sfeer op maakte. Reeds wat tot beginleks verhef word, maar ‘n dag wat daar nie uit moet in spesifieke dag wees ter wille van die goddelike regeling. Is dit die Christus self aangewys, naamlik die eerste dag van die week? Sondag.

Bibliografie

1. Anderson, GW. 1966. *The history and religion of Israel*. London: Oxford University.
2. Bakker FL. s.a. *Geschiedenis der Godsopenbaring het Oude Testament*. Kampen: Kok.
3. Bavinck, H. 1967. *Gereformeerde Dogmatiek : deel 2*. 5de druk. Kampen: Kok.
4. Bright, J. 1960. *A History of Israel*. 5de druk. London: William Cloves and Sons.
5. Bultema, H. 1922. *Het wettig gebruik der Wet*. Muskegon: De Bereer.
6. Calvyn, J. 1986. *Institusie van die Christelike godsdiens* onder redaksie van HW Simpson. Deel 2. Potchefstroom: CJBF.
7. Childs, B. 1985. *Old Testament theology in a Canonical context*. Philadelphia: Fortress.
8. Clowney, EP. 1988. *The unfolding mystery: discovering Christ in the Old Testament*. Phillipsburg: P & R.
9. Dabney, Robert L. 1881. *Sabbath: Its Origin, Design and Proper Observance*. <http://www.apuritanmind.com/TheLordsDay/RobertDabneyChristianSabbath.htm>. Toegang:
10. De Vaux, R. 1997. *Ancient Israel. its life and institutions*. Michigan. Eerdmans.

11. deSilva, DA. 2004. *An introduction to the New Testament: contexts, methods & ministry formation*. Downers Grove: InterVarsity.
12. Dreyer, JOH (red.). 1952. *U eenigste troos*. Kaapstad: H.A.U.M.
13. Du Plessis, IJ. 1978. *Die brief aan die Kolossense*. Goodwood: Nationale Boekdrukkery.
14. Du Toit, AB (red.). 1998. *The New Testament milieu*. Halfway House: Perskor.
15. Du Toit, P. 21 Maart 2007. *Die Sabbath*. Internet:
http://www.truthexposed.co.za/index.php?option=com_content&task=view&id=32&itemid=15.htm. Toegang : 17 April 2009.
16. Eichrodt, W. 1967. *Theology of the Old Testament*, vol. 2. Chatham: W.& J. Mackay & Co.
17. Gispen, WH, et al. [1977] 1998. s.v. "Jubeljaar". *Bybelse Ensiklopedie*. Elektroniese uitgawe, Logos Library System; 2de hersiene uitgawe. Kaapstad: Verenigde Protestantse Uitgewers.
18. Goldsworthy, G. 2000. *Preaching the whole Bible as Christian Scripture*. Grand Rapids: Eerdmans.
19. Gordon, CH. 1953. *Introduction to Old Testament times*. S.l.: Ventnor.
[1953] 1988. *Old Testament times as klanxbokiemer*. Tafelberg. [1988] 1998. *Old Testament times as klanxbokiemer*. Wageningen: H.Veenma & Zn.
[1988] 2000. *Old Testament times as klanxbokiemer*. Tafelberg. [2000] 2003. *Old Testament Theology: Basic issues in the current debate*. 3de uitgawe. S.l.: Eerdmans.

22. Heinisch, P. 1955. *Theology of the Old Testament*. St. Paul: The North Central.
23. Heyns, JA. 1970. *Die nuwe mens onderweg*. 3de druk. Kaapstad: Tafelberg.
24. Hill, AE & Walton JH. 2000. *A survey of the Old Testament*. 2de uitgawe. Grand Rapids: Zondervan.
25. Hinson, DF. [1973] 1990. *History of Israel*. Hersiene uitgawe. Cambridge: The University Press.
26. Hughes, JR. 1996. Sermons on Deuteronomy by John Calvin : On the Sabbath - Part 1. Internet:
<http://www.reformed.com/publications/johncalvinsabbath1of2.php>.
Toegang : 21 November 2008.
27. Hughes, JR. 1996. Sermons on Deuteronomy by John Calvin : On the Sabbath - Part 2. Internet:
<http://www.reformed.com/publications/johncalvinsabbath2of2.php>.
Toegang : 21 November 2008.

Boekdrukkery.

30. Kaiser, WC. 1978. *Toward an Old Testament theology*. Michigan: Zondervan.
31. Klopper, MHO. 1998. *Die boek Deuteronomium*. Pretoria: N.G.Kerk.
32. Koole, JL. 1964. *De Tien Geboden*. Baarn: Bosch & Keuning N.V.
33. Kroeze, JH. [1965][1969]1971. *Handboek Bybelse geskiedenis : die Ou Testament*. Pretoria: H.A.U.M.
34. Kuyper, A. 1890. *Tractaat van den sabbath*. Amsterdam: JA Wormser.
35. Lee, FN. 2008. *The covenantal sabbath*. Internet: http://www.dr-fnlee.org/docs3/covsab/Covsab_TOC.html. Toegang : 21 November 2008.
36. Marais, PW. 1978. *Die tien Woorde van God*. Goodwood: Nationale Boekdrukkery.
37. Pretorius, W. 2004. Literêrkritiese ondersoek van die Pentateug met die Sabbat as onderwerp. B.Th.-skripsie, Afrikaanse Protestantse Akademie. Pretoria.
38. Puls, K. 2009. *Christ and the sabbath*. Internet: <http://www.founders.org/journal/fj68/article1.html>. Toegang : 01 Julie 2009.

P&R.

41. Samphey, JR. 2009. *The Sabbath*. Internet:
<http://www.studylight.org/enc/isb/print.cgi?number=T7529>. Toegang : 12 Maart 2009.

42. Schechter, S. [1909] 1961. *Aspects of Rabbinic theology*. New York: Schoncken Books.

43. Shead, HG. 2008. *Sabbath*. Internet:
<http://www.beginningwithmoses.org/articles/sheadsabbath.html>.
Toegang: 13 Februarie 2009.

44. Stander, HF & Louw, JP. [1990] 1997. *Gebruiken en gewoontes in die Bybel*. Elektroniese uitgawe, Logos Library System; 2de hersiene uitgawe. Vereeniging: Cum Boeke.

45. *The Interactive Bible*. 2009. Internet:

<http://www.bible.ca/7-sabb=moral.htm>. Toegang: 17 April 2009.

46. Tolmie, F & Van der Watt, J. 2005. *Apokriewe Ou en Nuwe Testament: Verlore boeke uit die Bybelse tyd*. Vereeniging: CUM.

47. Van Gemeren, WA. 1988. *The progress of redemption*. Michigan: Zondervan.

48. Van Wyk Louw, NP. 2008. *N.P. van Wyk Louw Aanhalings*. Internet:
http://www.andiquote.co.za/outeurs/NP_van_Wyk_Louw.html. Toegang:

51. Vriesen, THC. 1954. *Hoofdlijnen van het Oude Testament*. 2de druk. Wageningen: H. Veenman & Zonen.

52. Warfield, BB. 2009. *The foundations of the sabbath in the Word of God*.

Internet: http://www.the-highway.com/Sabbath_Warfield.html.

Toegang: 13 Februarie 2009.

53. Watson, T. [1965] 1995. *The Ten Commandments*. 7de druk. Avon: Bath.

54. Zimmerli, W. 1978. *Old Testament theology in outline*. Edinburgh: T. & T. Clark.

